

EUSKAL HERRIKO LAMINAK

Euskaraz badugu «Izena duen guztia bada, baina direnik ez da esan behar» dioen atsotitz zaharra, eta laminek beren izen zaharra eta jatorra dutenez, badi-rela esan beharko dugu, edo bai behintzat izan direla urte luzeetan nekazal giroko jende askoren usteetan.

1.—LAMINEN ITXURA ETA IZAKERA

Gure artean sinistu denez, laminak gerritik gora oso neska ederrak ziren, xarmangarriak..., ile hori zulezkoak, baina gerritik behera, oilasko, ahate, zikoina edo ahuntzaren zangoak omen zeuzkaten. Itsasertzeko herrietan esaten denez, eta grekoen sirenen antzera, arrain isatsa omen zeukaten. Bizkaiko zenbait herritan oraindik dioenez, kopeta erdian begi bakarreko emakume txikiak omen ziren.

Leizezuloetan, putzuetan, osinetan, erreketan eta aspaldi utzirik dauden base-rri, borda edo jauregietan bizi ziren. Gehienetan uretan sarturik egoten ziren arropak garbitzen edo..., beren hegazti hankak izkutatuz eta euskal kanta goxoak eztiki abestuz beren adats hori luzeak Majuk, Mariren senar gaiztoak emandako urrezko orraziarekin etengabeki orrazten zituzten bitartean. Beren begi urdin edo horlegi argiak izugarri politak zirenez, gizaseme asko; eta asko omen dira bizitza beraien-gatik galdu dutenak.

Esaten dutenez, beren doinu xarmantekin inguruko gizasemeak berenganatu eta maitemindu egiten zituzten, ondoren laminak zirela konturatu aurretik, beren bizia lapurtzeko. Artzai gazteak bildur haundiz ibiltzen ziren artaldeak erreka eta osin bakartietarantz eramaterakoan.

Ba omen dirudi laminen indarra, beti beraiekin zeramazokiten urrezko orra-zietan oinarritzen zela, eta behin galdu edo ostu ondoren, beren botere guztiak galtzen zituztela. Horregatik behin lapurto ezkerro, erotu bezala egiten ziren eta mehatxuka ibiltzen ziren berriro eskuratu arte.

Bestaldez badakigu ere, oso irule onak zirela eta egunero ordu asko eta asko igarotzen omen zutela jo ta ke, iruten eta iruten. Beste leienda batzuetatik atera dezakegunez, oso trikuharri, zubi, etxe, gaztelu eta eliza eraikitzaile trebe eta abila-lak omen ziren.

Jateko aldetik ez omen ziren bereziagiak, beren janak garaian normalak zirenak bait ziren: sagardoa, okela, mamia, esnea, gazta, ogia... Hori bai, ba omen dirudi janari arrunta hauen artean bazeukatela elikadura berezi bat, kontakizun askotan esaten denez, laminak «EZ-agatik» ere bizi bait ziren. Beren jarraikideek bizitzeko behar zuten haina eramaten zieten, eta nahikoa ez zenean, beraiek joaten ziren inguruko baserrietara janariak eta bestelako opariak eskatzen.

Batzuren ustez laminak izaki bildurgarriak ziren, besteentzako berriz, ederrazko eta sentimendu onekoak. Emakumeek biziki gorrotatzen zituzten, beren seme, senar edo senargaiak galtzeko bildurrez, baina ba omen zeuden gizon asko eta asko beraietaz zeharo maitemindurik zeudenak. Ikus daitekenez garai haietan, garai guztietan gertatzen den bezala, bazeuden era guztietako iritziak.

2.—LAMINEN SORRERA

Badirudi esukaldunek erromatarretatik hartu zituztela laminen inguruko kontuak eta gero beste modu batez moldatu eta zabaldu egin zituztela. Hauxe da behinepehin zuzenetzat hartzen den teoria. Baina laminen historiari begiratuz, ikusten ahal da, erromatarrek ez direla beraien sortzaile izan, grekoak baizik. Erromatarrek ez direla beraien sortzaile izan, grekoak baizik. Erromatarrek egin zuten bakarra izan zen Mendebaldeko Europa herrietatik zehar zabaltzea eta zabaltze prozesu hortan Euskal Herrira ere ekarri.

Emeterio Sorazuk, bere «Antropología y Religión en el Pueblo Vasco» izeneko liburuan dioenez, grekoek beren mitologian Lamia, Frigiako erregina ederra, zuten. Tzeus jainko haundia beraretaz maitemindurik gelditu zen eta honetaz oharturik, Herak, Tzeusen emazteak, bere senarrak Lamiarekin izandako seme-alaba guztiak akabatu omen zituen. Ordutik Lamia eroturik, bideetatik omen dabil aurkitzen dituen haur guztiak hiltzen. Horregatik grekoek Lamia grafikoki azaltzerakoan, beren amorrutako begi enkerretan suge isatsak jartzen zizkioten.

Ikusten dugunez, grekoen Lamia eta euskal ipuinetako lamin edo lamiak ez dute elkarrekin antza haundirik, ez bada behintzat, beren paregabeko edertasun eta ankerkerian. Baina Grezian, Erromaren bitartez, Euskal Herriraino iristeko egindako urte eta kilometro luzeak kontuan harturik, guztiz normaltzat har dezakegu euskal laminek harturiko aldaketa.

3.—LAMINEK GURE TOPONIMIAN UTZITAKO TESTIMONIO BIZIA

Izena duena baldin bada, gure toponimian utzitako arrasto ugariak ikusirik, ezinezkoa egiten zaigu laminen errealitatea ukatzea, gure arbasoen gogoetan landuriko errealitate berezian behintzat. Ikus ditzagun: Lamiategia, Lamiategi, Lamialeku, Lamindania, Laminen Ziluak (zuloak = leizezuloak), Laminosin, Laminaxin, Lamuxain, Lamien Leze, Lamiosin, Lamiarri, Lamien Zulo, Laminzilo, Laminazulo, Lamiako, Lamierrieta, Lamiarrieta, Lamixain, Lamiarriaga, Lamineatea, Laminosina, Laminen Eskaatza, Lamikiz, Lamindano, Laminerreka, Laminapotsu, Laminapozu, Lamiaran, Laminako...

Bestalde esan beharra dago Euskal Herriko leize asko beren bizitoki bezala harturik izan direla. Beraien artean: Maltsoenborda (Urepel), Harriko Lezia (Iriberrri), Laminazilo (Arberuko San Martin), Mondarrain (Ezpeleta), Osoloko Koba (Markina), Oarri eta Okamika (Gizaburuaga), Karkabeta eta Laminategieta (Zeanuri), Supelegor eta Jentilzulo (Orozko), Santimamiñe (Kortezubi), Xeruenborda (Azkaine), Lezao (Entziako mendietan), Leizebeltz (Ahaxe), Askondo (Mañaria), Morozilo (Busturia), Baltzola eta Bernaola (Dima), Salturri eta Kobaundi (Arrasate), Sorginen Leze (Zugarramurdi), Buztanogi (Lakarri), Abauntz (Arraitz-Ultzama), Leizaga (Areta), Atxarte (Abediño)...

4.—LAMINEN INGURUKO KONTAKIZUNAK

Asko eta asko dira hauen inguruan sorturiko kontakizun eta leiendak, eta gehienetan beraietaz maiteminduriko gazteei gertatutakoak kontaktzen dizkigute. Asko eta asko dira beren emaztegaiaren benetako izakeraz ohartzerakoan penaz eta saminez hiltzen diren artzai edo baserritar gazteak, horixe da esate baterako Arrasateko Kobaundi bizi zen laminari buruz kontaktzen zaiguna. Joxe Migel Barandiaran ataundar ikerlari polifazetiko ospetsuak kontaktzen duenez, 1932. urte inguruan Arabako Kanpezuko bizilagun batzuek Ibernaloko hilarri bat erakutsi zioten, han, hilobi hartan, lamina bat eta berareta maitemindurik zeuden mutil gazte bi lurperaturik zeudela esanaz. Gaur hilarri hau Gasteizeko Arabar Arkeologiaren Museoan gordetzen da.

Laminen inguruko kontakizunak oso ugariak eta adierazgarriak dira, eta zazpi herrialdeetako edozein lekutan aditu daitezke aire eta lurrin lokalistez apainduriko laminei buruzko ipuin polit eta freskuak. Bizkaiko Igorren kontaktzen den hauetako batetan, laminen bukaera azaltzen zaigu. Bertan esaten denez, Igorreko Txilibistro izeneko baserritarrak esne jeitsiberria eskeini omen zion inguruko lamina bati, eta azken honek behin konfidantza hartuz gero, norbaitek goldea San Joan gauean jaiotako bi zezenkoekin pasatzen bazuen, bailarako lamina guztiak alde egiteko beharrean egongo zirela, kontaktzen zion. Txilibistrok aditu eta horrela egin omen zuen. Laminek ihesari ekin zioten eta ordutik ez omen dago laminarik Arratiako haranean.

Antzeko zerbait kontaktzen digu Enkarni Genuak bere «Euskal Herriko azken lamina» izeneko txotxongilo saio eta baita komikian ere. Ipuin berria dugu hau, Enkarniren irudimenetik sortua, baina laminen tradizioekin ondo erroturik dagoena. Martintxo artzai gaztea azken laminaz zeharo maitemundurik zegoen, baina herriko erretoreak eta bertako atso zeharrek, gertatzen zenaz oharturik, libiba bota omen zuten laminaren osinean, eta lamina on eta politak alde egin behar izan zuen bere bizia salbatzeko. Martintxo bere maitearen faltaz erreperaturik, saminez hil egin zen, eta bere hil mezan —eta haxe beste kontakizun askotan ere ikus daiteke—, elizan sartu gabe ba omen zegoen lamina —Errekamari— negarrez, Martintxori azken agurra emanaz.

Errekamari azkena izango ote zen, zehatzezina egiten zaigun arren, baieztatu dezakegu inolako beldurrik gabe, garai bateko laminek oso zaila daukatela gaur gure herriko zenbait erreka eta putzuetako ur kutsatuetan bizi ahal izateko. Ez ote da kutsadura, beraien desagerpenaren arrazoia?... edo gure irudimen gabezia ez ote? Bazpare hoberena izango dugu gure aurrekoek esaten zutena behin eta berriro errepikatzea: «Direnik ez da sinistu behar, ez direla ez da esan behar».

ERABILITAKO ITURRIAK:

1. JOXE MIGEL BARANDIARAN: «Euskal Mitologia».
2. EMETERIO SORAZU: «Antropología y Religión en el Pueblo Vasco».
3. JOSE LUIS ARRIAGA: «Euskal Mitologia».

KARLOX BARRENTSORO